שכן אם עבר זמנה בטלה אלא היינו טעמא דרבי אליעזר דאמר קרא [1]וביום השמיני ימול בשר ערלתו ואפילו בשבת וליכתוב רחמנא במילה וליתו הנך וליגמור מיניה משום דאיכא למיפרך מה למילה שכן נכרתו עליה שלש עשרה בריתות: ע״כ לא פליגי רבנן עליה אלא במכשירי מילה אבל מילה גופה דברי הכל דוחה שבת מנלן אמר עולא הלכה וכן אמר רבי יצחק הלכה מיתיבי [א]מניין לפיקוח נפש שדוחה את השבת רבי אלעזר בן עזריה אומר מה מילה שהיא אחת מאבריו של אדם דוחה את השבת קל וחומר לפיקוח נפש שדוחה את השבת ואי סלקא דעתך הלכה קל וחומר מהלכה מי אתי והתניא [ב]אמר לו רבי אלעזר [ג](בן עזריה) עקיבא עצם כשעורה מטמא הלכה ורביעית דם קל וחומר ואין דנין קל וחומר מהלכה אלא אמר רבי אלעזר אתיא [2]אות [3]אות אלא מעתה תפילין דכתיב בהן [4]אות לידחי שבת אלא אתיא [2]ברית [5]ברית גדול דכתיב ביה [6]ברית לידחי שבת אלא אתיא [7]דורות [5]דורות ציצית דכתיב ביה [8]דורות לידחי שבת אלא אמר רב נחמן בר יצחק דנין אות ברית ודורות מאות ברית ודורות לאפוקי הנך דחד חד הוא דכתיב בהן ור׳ יוחנן אמר אמר קרא [1]ביום [ד]ביום אפילו בשבת אמר ליה ריש לקיש לרבי יוחנן אלא מעתה מחוסרי כפרה דכתיב בהו ביום הכי נמי דדחו שבת ההוא מיבעי ליה ביום ולא בלילה האי נמי מיבעי ליה ביום ולא בלילה ההוא [7]מבן שמנת ימים נפקא האי נמי [9]מביום צוותו נפקא אע״ג דנפקא מביום צוותו אצטריכא סד״א הואיל וחס רחמנא עליה לאתויי בדלות בלילה נמי ליתי קמ״ל מתקיף לה רבינא אלא מעתה יהא זר כשר בהן ויהא אונן כשר בהן הא אהדריה קרא רב אחא בר יעקב אמר אמר קרא [1]שמיני שמיני אפילו בשבת האי שמיני מיבעי ליה למעוטי שביעי שביעי מבן שמנת ימים נפקא ואכתי מיבעי ליה חד למעוטי שביעי וחד למעוטי תשיעי דאי מחד הוה אמינא שביעי הוא דלא מטא זמניה אבל משמיני ואילך זמניה הוא אלא מחוורתא כדרבי יוחנן תניא כוותיה דרבי יוחנן ודלא כרב אחא בר יעקב שמיני ימול אפילו בשבת ומה אני מקיים [10]מחלליה מות יומת בשאר מלאכות חוץ ממילה או אינו אלא אפי׳ מילה ומה אני מקיים שמיני ימול חוץ משבת ת״ל ביום אפילו בשבת אמר רבא האי תנא מעיקרא מאי קא ניחא ליה ולבסוף מאי קא קשיא ליה הכי קאמר שמיני ימול אפילו בשבת ומה אני מקיים מחלליה מות יומת בשאר מלאכו׳ חוץ ממילה אבל מילה דחיא מ״ט ק״ו הוא ומה צרע׳ שדוחה את העבודה

ועבודה

שאם עבר זמנו בטלין. הילכך דחו: **וביום השמיני ימול ואפילו בשבת.** ומילה גופה דדחיא שבת אמרינן לקמן הלכה למשה מסיני אייתר ליה ביום למכשיריה: **י״ג בריתות.** נאמרו לאברהם בפרשת מילה (בראשית יז): **והא תניא.** במסכת נזיר: **עקיבא עצם כשעורה הלכה.** שהיה ר״ע דן ק״ו מניין לרביעית דם המת שהנזיר מגלח על אהלה ק״ו מה עצם כשעורה שאינו מטמא באהל נזיר מגלח על מגעו ומשאו רביעית דם שמטמאה באהל דכתיב ועל כל נפש מת לא יבא[ה] אינו דין שהנזיר מגלח עליה ואמר ליה רבי אלעזר עקיבא עצם כשעורה הלכה למשה מסיני שיהא נזיר מגלח עליה ורביעית דם אתה בא ללמוד ממנה בק״ו ואין דנין קל וחומר מהלכה דלא ניתנה תורה שבעל פה לידרש בי״ג מדות: **אתיא אות אות.** בשבת כתיב (שמות לא) כי אות היא ובמילה כתיב (בראשית יז) והיה לאות ברית מה להלן שבת אף כאן שבת: **אלא מעתה.** אי הך ג״ש דאות האמורה בשבת נאמרה בסיני לידרש שתיבה זו לדרשה נאמרה ליגמר מינה נמי לתפילין: **אלא אתיא ברית ברית.** ההוא דאות אות לא נאמרה בסיני ואין אדם דן גזרה שוה מעצמו אלא הך דברית ברית נאמרה בסיני ובשבת כתיב ברית (שמות לא) לדורותם ברית עולם: **גדול.** בן שלש עשרה דהוי מילה שלא בזמנה: **דכתיב ביה ברית.** וערל זכר אשר לא ימול וגו׳ את בריתי הפר (בראשית יז) והאי קרא בגדול כתיב מדמחייב ליה כרת שאם לא מלו אביו חייב למול את עצמו ולידחי שבת ואנן אמרינן לקמן דאפילו יום טוב אינה דוחה אלא בזמנה: **דורות דורות.** בשבת כתיב לדורותם ברית עולם ובמילת קטן כתיב (שם) ובן שמנת ימים ימול לכם כל זכר לדורותיכם: **ביום ואפילו בשבת.** מדלא כתיב בשמיני ימול. ולר׳ אליעזר דאפקיה למכשירין מילה עצמה הלכה היא ופיקוח נפש לא אתיא ליה בק״ו ממילה אלא מקראי נפקא ליה כדאמרינן בפרק בתרא דיומא[ו]: **מחוסרי כפרה.** כל טמאין שהוצרכו לקרבן זב וזבה יולדת ומצורע נאמר בהן[ז] וביום השמיני: **ביום צותו.** את בני ישראל להקריב את קרבניהם (ויקרא ז) ביום ולא בלילה: **אלא מעתה.** משום דהוכשר להביא בדלות מכשירין בה שאר פסולין: **יהא זר ואונן כשר בהן.** אונן עד שלא נקבר מתו פסול לעבודה דכתיב בכהן גדול (שם כא) לאביו ולאמו לא יטמא ומן המקדש לא יצא ולא יחלל והכי משמע אף ביום שמתו אביו ואמו אינו צריך לצאת מן המקדש אלא מקריב אונן ולא יחלל ועבודתו לא תהא מחוללת בכך הא אחר שלא יצא חילל: **הא אהדריה קרא.** לפסול בהן לילה דכתיב בהו וביום כדאמרינן וכיון דלענין לילה תורת כל הקרבנות עליהן לענין זר ואונן נמי תורת קרבן עליהן: **שמיני.** כל שהוא שמיני ואפילו בשבת וביום למעוטי לילה: **תניא כוותיה דר׳ יוחנן.** דיליף מוביום: **מעיקרא מאי ניחא ליה.** לאוקמי שמיני דווקא ואפילו בשבת ודחי מחלליה מות יומת אבל שאר מלאכות מאיזה טעם נראה לו כן: **ולבסוף.** כשהיפך דבריו ואמר או אינו אלא אפי׳ מילה בכלל מחלליה מות יומת דהוא דוקא ודחי שמיני ימול אבל שאר ימים: **מאי קשיא ליה.** בטעמא הראשון: **אבל מילה דחיא.** שבת בק״ו ותיגמר מיניה למידחי מחלליה מות יומת אבל שאר מלאכות ולמימר שמיני דווקא קאמר ואפי׳ ביום שבת: **ומה צרעת שדוחה את העבודה.** אזהרה שהזהירה תורה על הצרעת שלא לקוץ בהרתו כדתניא (מכות דף כב.) השמר בנגע הצרעת[ח] אזהרה בקוצץ בהרתו הכתוב מדבר והחמירה תורה באזהרה זו לדחות העבודה כדקיימא לן בפסחים (דף סז.) דטומאת מת נדחית בקרבן צבור ולא זבין ומצורעים ובטלים לעשות פסח ולא אמרינן יקוצו בהרתן ויאכלו פסחים או הכהן יקוץ בהרתו ויעבוד אם הכהנים טמאין בצרעת והקהל טהורין:

ועבודה

והתניא אמר ליה רבי אליעזר כו׳. ול״ג והתנן דכל זה אינו במשנה: **ההיא** מבן שמונת ימים נפקא. תימה דתניא בת״כ ומייתי לה בפרק הערל (יבמות עב.) השמיני ימול דתניא יכול בין ביום ובין בלילה ת״ל ביום אין לי אלא שנימול לח׳ נימול לט׳ לי׳ ולי״א מניין שאינו נימול אלא ביום ת״ל וביום ובפ״ב דמגילה (דף כ:) נמי אמר אין מוהלין אלא ביום דכתיב וביום השמיני ויש לומר דסמיך אבן שמנת ימים ודרשא פשוטה נקט: **אלא** מעתה יהא זר ואונן כשר בהן. לאו דווקא נקט זר דהא בכולהו בזב וזבה ויולדת ומצורע כתב בהו כהן:

הא אהדריה קרא. והוה ליה דבר שיצא מן הכלל לידון בדבר החדש לאתויי בדלות שאי אתה יכול להחזירו לכללו לפסול לילה ואונן עד שיחזירנו הכתוב לכללו בפירוש הרי החזירה בפירוש ופסל לילה וה״ה אונן וקשה ואמאי לא קאמר דאהדריה קרא מדכתיב כהן ולא זר ושמא לשום דרשא אחריתי אתא:

תניא כוותיה דרבי יוחנן ודלא כרב אחא בר יעקב. ודלא כרב נחמן בר יצחק דאמר אתיא אות ברית דורות לא הוי דאיהו מודה דדרשינן ביום כדדרשינן בברייתא ואות ברית דורות אתא למכשירין וביום למילה גופה ולית ליה למילה הלכה אע״ג דר׳ יוחנן אית ליה[ט] הלכה כר׳ אליעזר [כדפי׳ רש״י והאי ברייתא דדרשי ביום אתיא כרבנן דביום] איצטריך למילה גופה ולהכי לא קאמר אלא דלא כרב אחא דברייתא מוכחא בהדיא דלא בעיא למדרש שמיני ימול. מ״ר: **מה** צרעת שדוחה את העבודה. תימה ולימא קל וחומר איפכא ותדחה עבודה את הצרעת שיקוץ בהרתו כדי לעשות עבודה ומה שבת שדוחה את המילה ומילה דוחה את הצרעת עבודה דוחה אותה צרעת שנדחה מפני מילה אינו דין שתהא עבודה דוחה אותה והא דאמרינן בפסחים בפרק אלו דברים (דף סו.) וישלחו מן המחנה כל צרוע וכל זב וכל טמא לנפש אם טמאי מתים משתלחין זבים ומצורעים לא כ״ש אלא יש לך שעה שזבין ומצורעים משתלחים ואין טמאי מתים משתלחים ואיזה זה פסח הבא

בטומאה

מסורת הש״ס

א) [תוספ׳ פט״ז] יומא פה: מכילתא פרשת כי תשא, ב) פסחים פא: נזיר נז., ג) [בפסחים ובנזיר ליתא], ד) [סנהדרין נט:], ה) [במדבר ו], ו) [דף פה:], ז) [ויקרא טו בזב וזבה, שם יד במצורע. ביולדת לא כתוב וביום. רש״ש], ח) [דברים כד], ט) [ס״א הלכך],

מוסף רש״י

מה מילה שהיא אחת מאבריו של אדם. שהיא תיקון אחד מאבריו של אדם, דוחה את השבת. לפי שחייבין עליה כרת לאחר זמן, כך שנויה בתוספתא דשבת (יומא פה:). **עצם כשעורה מטמא הלכה.** שהנזיר מגלח על מגעה ומשאה, הלכה למשה מסיני ואין כתוב בתורה, ורביעית דם קל וחומר. אתה בא ללמוד ממנה בק״ו, ואין דנין ק״ו מהלכה. אלא מדבר הכתוב בתורה (פסחים פא:).

רבינו חננאל

עד כאן לא פליגי ר׳ אליעזר ורבנן אלא במכשירי מילה אבל במילה עצמה דברי הכל דחיא שבת, מנלן. עולא ור׳ אסי ור׳ יצחק נפחא כולהו אמרי הלכה ומותבינן עליהן. מניין לפיקוח נפש שדוחה שבת, נענה ר׳ אלעזר בן עזריה ואמר, ומה מילה שהיא אחד מאבריו של אדם דוחה שבת ק״ו לפקוח נפש שדוחה את השבת. ואי ס״ד הלכה, ק״ו מהלכה (מייתי) [מי אתי], והתניא א״ל ר׳ עקיבא עצם כשעורה הלכה, ורביעית דם ק״ו, ואין דנין ק״ו מהלכה וכו׳ לבטלו. וזה מפורש בנזיר פרק כ״ג ונזיר אין מטמאין לקרוביהן וכו׳. ובטלו דברי מי שאמר הלכה היא. ובא ר׳ אלעזר ללמדו בג״ש באות אות משבת, ונדחו דבריו. ובא רב נחמן בר יצחק ולמדו באות ברית ודורות, בשבת כתיב לעשות את השבת לדורותם ברית עולם ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם, במילה כתיב ואתה את בריתי תשמור אתה וזרעך אחריך לדורותם, וכתיב ונמלתם את בשר ערלתכם והיתה לאות ברית ביני וביניכם. ר׳ יוחנן אמר אמר קרא וביום השמיני ימול בשר ערלתו, ביום אפילו בשבת. אקשי׳ עליה ר״ל אי הכי אפילו מחוסרי כפרה כגון מצורע והזבה דכתיב בהן וביום השמיני יקח שני כבשים וגו׳, ובזבה כתיב וביום השמיני תקח לה שתי תורים, הכי נמי כיון דכתיב בהו וביום יקריבו קרבנותיהם אפילו בשבת, והא קיי״ל אין קרבן יחיד דוחה את השבת. ופירק לו זה שכתוב במחוסרי כפרה וביום, למעוטי לילה. **עוד** הקשה לו ר״ל, וכל קשיא שהקשה לו פירק לו ר׳ יוחנן. וחזר רבינא להתקיף על פירוק ר׳ יוחנן דפריק סד״א הואיל וחס רחמנא עליה לאתויי בדלות בלילה, נמי ליתי קמ״ל וביום. התקיף רבינא אי הכי אמ[רת] דחס עליהן דהא [זר] או אונן כשר בהן ולא יטריחם להמתין עד שימצאו כהן טהור כשר לטהרם. ופריק הא אהדריה קרא. כלומר, **אע״פ שחס עליו והקל בקרבנו החזירו לטהרת הכהן,** שנאמר והביא אותם ביום השמיני לטהרתו אל הכהן וגו׳. ואתא רב אחא בר יעקב עוד להוציאו שהמילה מותרת בשבת מדכתיב וביום השמיני ימול, כלומר אי זה יפול שמיני אין לך לא להקדים ולא לאחר. ונתקשה ולא עמדו דבריו, ואמרינן אלא מחוורתא כר׳ יוחנן דאפקיה מן וביום. וסוגיא דשמעתיה כר׳ יוחנן דתניא כוותיה, ולא כר׳ אחא בר יעקב.

תורה אור

1 וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יִמּוֹל בְּשַׂר עָרְלָתוֹ: ויקרא יב ג

2 וּנְמַלְתֶּם אֵת בְּשַׂר עָרְלַתְכֶם וְהָיָה לְאוֹת בְּרִית בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם: בראשית יז יא

3 וְאַתָּה דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אַךְ אֶת שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ כִּי אוֹת הִוא בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם לְדֹרֹתֵיכֶם לָדַעַת כִּי אֲנִי יְיָ מְקַדִּשְׁכֶם: שמות לא יג

4 וְהָיָה לְךָ לְאוֹת עַל יָדְךָ וּלְזִכָּרוֹן בֵּין עֵינֶיךָ לְמַעַן תִּהְיֶה תּוֹרַת יְיָ בְּפִיךָ כִּי בְּיָד חֲזָקָה הוֹצִאֲךָ יְיָ מִמִּצְרָיִם: שמות יג ט

5 וְשָׁמְרוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשַּׁבָּת לַעֲשׂוֹת אֶת הַשַּׁבָּת לְדֹרֹתָם בְּרִית עוֹלָם: שמות לא טז

6 וְעָרֵל זָכָר אֲשֶׁר לֹא יִמּוֹל אֶת בְּשַׂר עָרְלָתוֹ וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעַמֶּיהָ אֶת בְּרִיתִי הֵפַר: בראשית יז יד

7 וּבֶן שְׁמֹנַת יָמִים יִמּוֹל לָכֶם כָּל זָכָר לְדֹרֹתֵיכֶם יְלִיד בָּיִת וּמִקְנַת כֶּסֶף מִכֹּל בֶּן נֵכָר אֲשֶׁר לֹא מִזַּרְעֲךָ הוּא: בראשית יז יב

8 דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם וְנָתְנוּ עַל צִיצִת הַכָּנָף פְּתִיל תְּכֵלֶת: במדבר טו לח

9 אֲשֶׁר צִוָּה יְיָ אֶת מֹשֶׁה בְּהַר סִינָי בְּיוֹם צַוֺּתוֹ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְהַקְרִיב אֶת קָרְבְּנֵיהֶם לַייָ בְּמִדְבַּר סִינָי: ויקרא ז לח

10 וּשְׁמַרְתֶּם אֶת הַשַּׁבָּת כִּי קֹדֶשׁ הוּא לָכֶם מְחַלְלֶיהָ מוֹת יוּמָת כִּי כָּל הָעֹשֶׂה בָהּ מְלָאכָה וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִקֶּרֶב עַמֶּיהָ: שמות לא יד

רב נסים גאון

איצטריך סלקא דעתך אמינא הואיל וחס רחמנא עליה לאיתויי בדלות, בלילה נמי ליתי קמ״ל. מתקיף לה רבינא [אלא] מעתה יהא זר ואונן כשר בהן. חייבנו הקב״ה בתורת הקרבנות שנקריבם ביום ולא בלילה שנאמר [ויקרא ז] אשר צוה ה׳ את משה ביום צוותו את בני ישראל, ופירש ביום צוותו למדנו לכל הקרבנות כולם שאינן כשירין אלא ביום. ובפרק הקורא את המגילה [דף כ:] שנינו כל היום כשר לסמיכה לשחיטה כו׳. ובתלמוד אמרו לסמיכה ולשחיטה דכתיב [ויקרא ג] וסמך ושחט איתקש סמיכה לשחיטה, ובשחיטה כתיב [שם יט] ביום זבחכם. לקמיצה והגשה והזייה בכולהי כתיב ביום צוותו. והזהיר האונן הזהיר את כל המנויין במשנה שלא יקריבו להקריב קרבן כמו שאמרה המשנה [זבחים דף טו] כל הזבחים שקיבל דמן זר ואונן כולם פסולין. ובגמ׳ גרסי זר מנלן דתני לוי [ויקרא כב] דבר אל אהרן ואל בניו וינזרו, למעוטי מאי כו׳. אלא הכי קאמר וינזרו מקדשי בני ישראל ולא יחללו, כלומר בני ישראל ראוי להם שיתרחקו מן הקדשים ולא יקריבו אותן שלא יחללום, שאם קרבו אליהם ויקריבו אותם מחללים אותם. ואמר עוד [במדבר יח] וזר לא יקרב. ונאמר בעונש [שם] והזר הקרב יומת. ובאונן עוד אמרו מנלן דכתיב [ויקרא כא] ומן המקדש לא יצא ולא יחלל, הא אחר שלא יצא חילל. וכשאמרנו כי המחוסר כפרה והוא המצורע שמלאו שלמו ימי טהרתו ועדיין לא הקריב קרבן לא נאמר בו וביום השמיני אלא לחייב הקרבת קרבנו ביום ולא בלילה, הקשינו לאמר כי דבר זה ידוע הוא לפי שכתב כן במקום אחר ביום צותו, וממנו ידענו חיוב הקרבת כל הקרבנות ביום ולא בלילה, והואיל וכן אין אנו צריכין לשנותו לנו עוד. ופירק האומר דבר זה ואמר שמה שאמר כאן וביום השמיני אינו לשנות, אלא שאנו צריכין לאותו דבר מפני שמצאנו שהקל כאן על המצורע ואמר בו [ויקרא יא] ואם דל הוא ואין ידו משגת, מה שלא הקל על זולתו מכלל הטמאים והם זב וזבה, ואילמלי שאמר בו וביום השמיני לחייב הקרבת קרבנו ביום היה עולה על דעתנו הואיל והיקל עליו הכתוב שדי לו בשתי תורים או ב׳ בני יונה לחטאתו ולעולתו ושינה בינו ובין שאר הטמאות בדבר זה והם הנזכרים אחריו הזב והזבה, כמו כן נמי ראוי שיקריב קרבנותיו בלילה ולא היינו לומדין משפטו משאר הקרבנות שנאמר בהן ביום צותו. הילכך הוצרכנו להשמיענו וביום השמיני כדי שירחיק מדעתנו סברא זו. התקיף רבא ואמר הואיל ואתה אומר כי לפי שהקל עליו הכתוב שיביא שתי תורים או שני בני יונה מה שאין כן בזולתו לא נלמוד משאר הקרבנות כלום ממשפטיו מפני שיצא מכללם מחמת שייחדו הכתוב בדבר זה, ואילמלא שאמר הכתוב וביום השמיני היינו מתירים הקרבת קרבנותיו בלילה, לפי דבר זה ראוי להיות הזר והאונן וכל המנויין במשנה שפסולין להקריב, כשירים להקריב קרבנותיו של מצורע לפי שיצא מכללם ונבדל מהם חוץ מהקרבת קרבן בלילה שאמר בו הכתוב וביום השמיני בלבד. ועמד זה הקושיא וזו ההתקפה ואמרנו קשיא. ומקצת הגורסין אין מעמידין הדבר אלא שגורסין כך, כיון דאהדריה קרא אהדריה, כלומר אילו לא כתב וביום היינו אומרים מדחס רחמנא עליה לאיתויי בדלות, בלילה נמי ליתי ויהא זר ואונן כשר בקרבנותיו והיינו מפרישין אותו לענין דיניו מכלל הקרבנות, אבל הואיל ונאמר בו וביום השמיני באר לנו בזה חזרתו לכלל הקרבנות בכל עניניו והשבתו אליהן בכל תנאותיהן חוץ מקרבנן עולה ויורד המפורש בו בלבד. וזה שהוצרכתי לפרש דבר זה לפי שראיתיו מסובך אצל כל התלמידים וביארתיו כדי שיתגלה ויתברר.